

УДК 348.71

І. А. Бальжик
аспірантка кафедри теорії держави і права ОНЮА

СВІТСЬКА ТА ЦЕРКОВНА ВЛАДА В КОНЦЕПЦІЇ «СИМФОНІЯ ВЛАД»

Канонічна норма «симфонії влад» сформульована в VI столітті в передмові до VI новели імператора Юстиніана, більш детально розроблена в IX столітті, була відома в російському церковному праві. Вона представлена у давньослов'янській Кормчій XII століття, у XVI столітті включена в Стоглав — перший великий російський кодекс церковного права. Грецьке слово «симфонія» перекладено в давньослов'янській Кормчій словом «нарада», у Стоглаві представлений переклад «згода». Даний переклад акцентує увагу на формі співробітництва влад [1].

Відповідно до 6-й новели Юстиніана церква і держава суть два божественних дарунка людству, два порядки речей, що впливають з єдиного джерела — з волі Божої, що їх заснувала, а тому повинних бути в повній згоді, співзвуччі, тобто симфонії [2]. «Коли і Церква з усіх боків упоряджена, і державне управління тримається твердо шляхом законів, — говорить в 6-й новелі Юстиніана, — направляє життя народів до справжнього блага, то виникає добрий і добродійний союз, настільки жаданий для людства» [3]. Крім того, 6-а новела дає державну санкцію на застосування церковних канонів нарівні з державними законами.

Класичне визначення симфонії дається в «Епанагозі» — візантійському пам'ятнику права другої половини IX ст. «Мирська влада і священство співвідносяться між собою як тіло і душа, необхідні для державного устрою так само, як тіло і душа в живій людині. З їх зв'язку і згоди складається благоденство держави» [4].

У IX–XIII ст.ст. у Візантії остаточно складається той класичний тип церковно-державних відносин, що іменується симфонією.

Симфонія — це насамперед продукт свого часу, складний і неоднорідний, часом суперечливий. Для розуміння цього державно-правового явища в житті візантійського і російського суспільства треба знати наступні принципові моменти:

1. Однією з причин появи такої моделі церковно-державних відносин є менталітет тодішнього греко-римського світу, його правосвідомість. З IV ст. під впливом сприятливих зовнішніх обставин у Церкву почали уливатися все нові й нові маси людей, яким, природно, важко було відмовитися від колишніх стереотипів, у тому числі й відносно держави, влади, права, релігії. Кесар для римлян як і раніше поєднував у собі вищу світську й духовну владу [5].

2. З іншого боку, у держави була об'єктивна потреба в державній релігії, яка б, по-перше, морально підтримувала б цю державу, а, по-друге, змогла б замінити колишній язичеський культ, виконати хоч якусь функцію останнього. Саме

ця подвійність і характеризує «симфонію»: тут і моральне перетворення держави і суспільства, але тут і компроміс з державою і владою.

На відміну від візантійської «симфонії» з її співзвуччям, взаємовпливом і взаємопроникненням влади, католицька доктрина, уже починаючи з V ст., запропонувала теорію «двох мечів», розроблену папою Геласієм II. Ця теорія виходить з чіткого розмежування світської і духовної влади, поділу функцій і повноважень між ними [6].

Варто так само помітити, що в західноєвропейській літературі канонічне і церковне право мають неоднакове значення. Назва «канонічне» походить від грецького слова канон, у переносному значенні воно одержало значення «зразок, правило». У церковній термінології слово це стало означати правило християнської віри й життя, особливо — дисциплінарні ухвали церковних соборів, на відміну від світських чи цивільних законів.

Назва «канонічне» присвоюється тому праву, яке міститься в середньовічному «Корпусі канонічного права» католицької церкви і складається з норм, що визначають не тільки церковні, але й інші правові відносини, які у продовження середніх віків складали предмет церковної юрисдикції. Система церковного права догматично побудована на підставі «Корпусу канонічного права», тобто буде містити в собі право церковне тільки за походженням, а не за змістом. Навпаки, церковним правом називається те, що має своїм предметом винятково справи та відносини суто церковні, хоча б воно походило не тільки від церкви, але й від держави.

У Візантії і на православному Сході право, церковне за походженням і за змістом своїх норм, завжди було церковним. Якщо ж і там церква входила іноді, як визначальний авторитет, в галузь світського, мирського, права, то вона ніколи не додавала принципового значення своїй законодавчій діяльності у цій галузі; з іншого боку, православна церква ніколи принципово не заперечувала права світської християнської влади брати участь в створенні не тільки зовнішнього, але і внутрішнього церковного права — за умови, звичайно, щоб світський законодавець діяв тут так само, як діяла і сама церква, тобто в повній згоді з корінними початками церковного права і на підставі чи, принаймні, у дусі позитивних канонів древньої Всесвітньої церкви. При наявності цієї умови східна православна церква не мала на увазі внутрішньої, принципової різниці між своїми канонами і державними законами. Звідси й практичні збірники джерел церковного права одержали на Сході назву Номоканон, тому що в них містилися і церковні правила, і закони світської влади по справах церкви [7].

Привертає увагу та обставина, що як і у візантійському праві, канонічне право в давньоруському праві виступало як найважливіша складова світська правова система [8].

Церковна влада існувала паралельно зі світською владою, але при цьому вони взаємодіяли між собою при застосуванні правових норм, тому що не розрізняли в праві, а з'єднували канони і закони, що і призводить до симфонії влади. Влад співіснуючих, але тих, що не зливаються одна з одною, влад взаємодіючих, але не прагнучих до підпорядкування одна одній [9].

Варто помітити, що теоретичні й законодавчі принципи, які складають «симфонію», природно не тотожні практичному втіленню цієї моделі. Це деякий ідеал, що ніколи повною мірою не був здійснений у житті [10]. Очевидно варто взяти до уваги позицію одного з глибоких дослідників симфонії влади О. В. Карташева, який писав, що не можна реальну симфонію, як вона склалася у Візантії, підносити до рангу ідеалу, яким міряється будь-який державний устрій. У галузі суспільного устрою наближення до ідеалу може бути лише відносне, яке реалізується локально і на короткий час [11].

Сутність симфонії влади полягає в тому, що вона є найкращою з усіх формул не зрозумілої теоретично, але життєвої практично, котра відкриває шлях до прагматичного і гнучкого вирішення питання в кожному окремому випадку при різних змінах обставин [12]. Ця теорія двох рівновстановлених Богом партнерів, що у формі симфонії вибудовують далеко не ідеальні взаємини, аж до повного підпорядкування церкви секулярній державі, інакше кажучи, симфонія з'являється перед нами як форма, у яку може бути включений різний зміст. Головне тут у тім, що: «Система симфонії є одним з типів християнської теократії» [13].

Симфонічні відносини вплинули на формування і розвиток усієї державно-правової сфери Візантії, а через прийняття християнства і Росії.

Головне історичне значення «симфонії» полягає саме в тому, що вона безпосередньо впливала на становлення вітчизняної правової системи і взагалі правової культури, правової свідомості суспільства. А також у тому, що вона виходила з того, що законодавство повинне відповідати вищому моральному закону — Священному Писанню, яке встановлювало моральні норми поведінки для абсолютної більшості підданих [14]. Зрозумівши це, можна знайти ключ до вирішення нинішніх, сучасних державно-правових проблем [15].

Російська православна церква виразила своє право на соціальне вчення, прийнявши на Архієрейському Соборі РПЦ у серпні 2000 року «Основи соціальної концепції Російської православної церкви». При цьому соціальне вчення церкви — є її уявлення про суспільний ідеал і судження про сучасне їй суспільство, засноване на православній традиції [16].

Серед найважливіших складових соціальної доктрини — сучасна інтерпретація православного вчення про симфонію духовної і державної влади як взаємне співробітництво і відповідальність при повній рівноправності і невтручанні в справи одне одного. При цьому характерне широке трактування поля співробітництва церкви з державою, яке охоплює всі питання, значимі для Церкви і суспільства (нараховують 19 пунктів) від протидії функціонуванню псевдо-релігійним структурам до профілактики правопорушень [17].

В Україні основні принципи взаємин церкви і держави визначені Законом «Про волю совісті і релігійних організацій», який фахівцями оцінюється як далекий від досконалості. При цьому справедливо відзначається необхідність зміцнення законодавчих гарантій невтручання держави в справи церкви, із проголошенням принципу партнерства між церквою і державою. Руху в цьому напрямку могла б сприяти розробка науково-обґрунтованої програми державної політики України щодо релігії і церкви [18].

Література

1. Сицицша Н. В. Симфония священства и царства // Исторический вестник. — 2000. — № 9–10.
2. Карташев А. В. Воссоздание святой Руси. — М., 1991. — С. 72.
3. Послов М. Э. История Христианской Церкви (до разделения церквей — 1054 г.). — К., 1991. — С. 11.
4. Цыпин В. А. Церковное право. — 2-е изд. — М.: МФТИ, 1996. — С. 419–420.
5. Послов М. Э. Вказ. твір. — С. 262.
6. Бермап Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. — М.: Изд-во МГУ; Издат. группа Инфра-М-Порма, 1998. — С. 96.
7. Павлов А. С. Курс церковного права. — С.Пб.: Лань, 2002. — С. 11–12.
8. Оборотов Ю. П. Традиции и обновление в правовой сфере: Вопросы теории (от познания к постижению права): Монография. — Одесса: Юрид. л-ра, 2002. — С. 176.
9. Пиколип А. Церковь и государство. — М.: Изд-во Сретен. монастыря, 1997. — С. 15.
10. Зызыкип М. В. Патриарх Пикоп и его государственно-е каполические идеи. — М., 1995. — С. 93.
11. Карташев А. В. Воссоздание святой Руси. — М., 1991. — С. 92, 97.
12. Карташев А. В. Церковь, история, Россия. — М.: Пробел, 1996. — С. 225.
13. Там само. — С. 110.
14. Гуреев С. А. Трансформация правовых и политических систем // Право и политика. — 2002. — № 1. — С. 54.
15. Варьяс М. Ю. Краткий курс церковного права. — М.: МЗ Пресс, 2001. — С. 66.
16. Костюк К. Н. Возникновение социальной доктрины Русской православной церкви // Обществ. науки и современность. — 2001. — № 6. — С. 115, 118.
17. Оборотов Ю. П. Вказ. твір. — С. 137.
18. Рибачук М. Політико-правові аспекти державно-церковних відносин у сучасній Україні // Право України. — 2000. — № 12. — С. 90, 93.

УДК 340.132

О. О. Джураєва
здобувач кафедри теорії держави і права ОНЮА

ФУНКЦІЯ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКА В СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВІ

Перехід сучасної держави до демократичної правової держави підніс до розряду пріоритетних функцію захисту прав і свобод громадян, забезпечення законності та правопорядку [1].

Охорона правопорядку — найважливіша і необхідна функція будь-якої держави, яка впливає з потреб суспільства [2]. На думку В. В. Лазарева, правопорядок являє собою стан упорядкованості суспільних відносин, заснований на праві та законності [3]. Інакше кажучи, правопорядок — це стан суспільних відносин, який є результатом фактичного здійснення законодавства в умовах режиму законності, що забезпечує безперешкодне користування юридичними правами і виконання юридичних обов'язків усіма суб'єктами суспільних відносин.

Загальною декларацією прав людини від 10 грудня 1948 р., ратифікованою Верховною Радою України, яка є частиною національного законодавства, людина вважається найвищою цінністю, а дотримання та захист її прав і свобод — го-